

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Євген Крук

суддя Вищого антикорупційного суду
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-2264-1415>
yevgenkruk@gmail.com

Тетяна Сліпачук

партнерка Адвокатського об'єднання "Саєнко Харенко",
заслужена юристка України
(Київ, Україна)
TSlipachuk@sk.ua

Назар Чернявський

партнер Адвокатського об'єднання "Саєнко Харенко"
(Київ, Україна)
nc@sk.ua

Максим Мельник

юрист Адвокатського об'єднання "Саєнко Харенко"
(Київ, Україна)
MMelnyk@sk.ua

Генрієтта Яіцька

юристка Адвокатського об'єднання "Саєнко Харенко"
(Київ, Україна)
hyaitska@sk.ua

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОЧИНСТВІ ТА МІЖНАРОДНОМУ АРБІТРАЖІ: МІЖ ТЕХНОЛОГІЧНОЮ ДОЦІЛЬНІСТЮ І ВЕРХОВЕНСТВОМ ПРАВА

Анотація. У статті досліджено правові, етичні та практичні аспекти застосування штучного інтелекту (ШІ) в державному судочинстві та міжнародному арбітражі крізь призму принципу верховенства права. Ролі ШІ розглянуто як континуум: від допоміжних завдань документообігу, аналітики й перекладу через інструменти підтримки прийняття рішень до “автоматизованої правосвідомості”, здатної самостійно формувати висновок у справі. Показано, що головний виклик полягає не в самому використанні технологій, а в розмиванні межі між допоміжною функцією алгоритмів і фактичним делегуванням їм суддівського та арбітражного мандата. Проаналізовано ключові ризики: непрозорість алгоритмів (“чорна скринька”), “галюцинації” генеративних моделей і фіктивні посилання у процесуальних документах, відтворення й посилення історичних упереджень, брак емпатії та неможливість перевірити логіку машинного висновку. Порівняно підходи державних судів і міжнародного арбітражу, де процедурна гнучкість і автономія сторін розширюють простір для експериментів, але водночас загострюють питання легітимності рішення. Висвітлено український контекст, а саме цифровізацію судової системи, перспективи інтеграції ШІ, приватні аналітичні сервіси та судову практику, що допускає ШІ лише як допоміжний інструмент за умови людського контролю. Зроблено висновок, що ухвалення рішення має залишатися виключно людською функцією, а персональна відповідальність судді й арбітра та зрозуміла мотивація рішень є мінімальною умовою довіри до цифрового правосуддя.

Ключові слова: штучний інтелект; судочинство; міжнародний арбітраж; верховенство права; генеративний ШІ; людський контроль; алгоритмічна прозорість; судова практика; цифрове правосуддя; легітимність.

ЧАСТИНА ПЕРША: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Штучний інтелект як сучасний технологічний виклик верховенству права

Штучний інтелект (далі – ШІ) дедалі інтенсивніше проникає у простір правосуддя та альтернативного розгляду спорів, змінюючи саму суть міркування суддів і арбітрів, їхню внутрішню процедуру прийняття рішення, так само як уявлення сторін про справедливого суддю чи арбітра. Якщо раніше алгоритми були доволі обмеженими у функціоналі й лише допомагали в пошуку прецедентів, управлінні документацією чи адмініструванні справи, то сьогодні ШІ починає дедалі більше наближатися до впливу на зміст рішення. Такий розвиток ШІ породжує фундаментальну проблему збереження принципу верховенства права у добу, коли частина рішень у судах і арбітражах може формуватися не людиною, а штучним алгоритмом, який не має моральної складової і, по суті, доволіно ґрунтується на прецедентах та

іншому наборі даних, які є відображенням правової свідомості інших правників без повної можливості сторін оцінити вибір чи принцип застосованого алгоритму.

Ролі, які ШІ може відігравати в судочинстві та міжнародному арбітражному розгляді, можна розглядати у вигляді континууму. На одному кінці лежать допоміжні і загалом корисні завдання, такі як управління документообігом, аналітичні дослідження, систематизація, переклад документів. У середині згаданого континууму знаходяться штучні інструменти підтримки прийняття рішень – алгоритми, які виявляють закономірності, пропонують аналогії справ, оцінюють ризики або виділяють невідповідності, але які завжди мають підлягати перевірці людиною. І вже на далекому кінці фактично знаходиться “автоматизована правосвідомість”, завдяки якій ШІ може самостійно аналізувати обставини справи, застосовні положення права та приймати відповідне рішення.

Якщо озирнутися назад, то свого часу Річард Сасскінд (Richard Susskind), британський правознавець, консультант, професор і провідний аналітик у сфері юридичних технологій, написав низку впливових книг про майбутнє права. Як зазначено у рецензії на його книгу “Онлайн-суди та майбутнє правосуддя” (*Online Courts and the Future of Justice*), Сасскінд був переконаний, що інтернет-технології зможуть виправити проблеми у сфері правозастосування лише за умови, що вони зберігатимуть людську суть судового процесу¹. Отже, інтеграція технологій у правосуддя не зводиться до технічної модернізації. Це про питання оцінки ризику перевизначення легітимності, процедурної справедливості та доступу до права.

Від часу появи генеративного штучного інтелекту (GenAI²) у 2022 р. активно обговорюються його надзвичайні можливості, зокрема здатність імітувати людський інтелект і створювати оригінальний контент. Водночас попри ці вражаючі функції у наукових і професійних колах сформувався консенсус, що неконтрольоване або недостатньо контрольоване використання таких систем, особливо побудованих на великих мовних моделях (LLM), може мати деструктивні наслідки. Зокрема, застосування GenAI може призводити до дискримінаційних результатів і упереджень, відтворюючи наявні соціальні та інші нерівності в новій алгоритмічній формі.

У цій статті ці питання розглядаються в порівняльному аспекті судового розгляду та міжнародного арбітражу, і лише в контексті застосування GenAI суддями та арбітрами. Тобто аналізується, чи доцільно інтегрувати ШІ у процедури прийняття рішення і чи узгоджується така інтеграція з принципами верховенства права. Поза увагою авторів залишаються питання застосування ШІ сторонами розгляду та їхніми представниками чи експертами, але ж

¹ A Blechová, P Loutocký, ‘Online courts and the future of justice. Susskind, R. E.’ [2020] 14(2) Masaryk University Journal of Law and Technology 329–341 <https://doi.org/10.5817/MUJLT2020-2-9>.

² Cole Stryker, Eda Kavlakoglu, ‘What is Artificial Intelligence (AI)?’ (IBM, 09 August 2024) <<https://www.ibm.com/think/topics/artificial-intelligence>> (accessed 26.06.2026).

автори впевнені, що багато принципових питань є спільними і відповіді на них матимуть вплив на всіх учасників процесу. Порівняння підходів до застосування ШІ суддями в державному суді та арбітрами в міжнародному арбітражі видається цікавим з огляду на отримання відповіді, чи є відмінність у підходах і, якщо є, то яка і чим вона зумовлена.

Міжнародний вимір цього питання очевидний. Використання ШІ у судочинстві та альтернативному розгляді спорів стає глобальним викликом для всіх правових систем. У Рекомендаціях ЮНЕСКО про етику штучного інтелекту (Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence³) зазначено, що держави-члени повинні посилювати спроможність судової влади ухвалювати рішення, пов'язані з використанням систем ШІ, відповідно до принципу верховенства права та міжнародних стандартів, включно з нормами міжнародного права. При цьому обов'язково має зберігатися принцип людського контролю (human oversight), тобто остаточне судове рішення має залишатися результатом людського міркування, а не алгоритмічної автоматизації⁴. Згодом, і в Європейській конвенції Ради Європи про штучний інтелект (2024) наголошується, що суди мають право користуватися технологіями, але лише за умови збереження людської автономії та відповідальності за ухвалені рішення⁵.

Зрештою, значення цієї теми для верховенства права не можна переоцінити, адже поки рішення в суді та міжнародному арбітражі ухвалює людина, у процесі вирішення спору існує правосвідомість, а коли рішення ухвалює машина, то ми отримуємо лише результат дії алгоритмів. ШІ не має окремої свідомості, тому його аналіз не враховує багатьох важливих елементів, які будуть враховані суддею чи арбітром – відчуття відповідальності перед сторонами спору, відчуття відповідальності перед суспільством / державою, ризики професійної відповідальності у разі ухвалення незаконного / неправосудного рішення, попередній особистий досвід, особисте розуміння правових норм і концепцій тощо⁶.

ШІ в державному судочинстві: допоміжність vs. делегування

У державних судах різних юрисдикцій ШІ використовується переважно для оптимізації документообігу, а також для аналітики, перекладу, автоматизованого розподілу справ і пошуку рішень. Проте навіть у таких, здава-

³ Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (UNESCO 2022) <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>> (accessed 26.06.2026).

⁴ Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (n 3) 63.

⁵ Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Vilnius, 5.IX.2024 <<https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>> (accessed 26.06.2026).

⁶ K Grieman, 'Judge Dread: AI and Judicial Integrity' <https://www.unodc.org/dohadeclaration/en/news/2021/30/judge-dread_ai-and-judicial-integrity.html> (accessed 26.06.2026).

лося б, нейтральних формах його застосування виникає небезпека поступового “відчуження судового розуму”, коли алгоритм III починає не лише допомагати судді, а й опосередковано впливати на його правосвідомість і процес прийняття рішень.

Показовою в цьому контексті є справа *State v. Loomis*⁷, яка стала точкою відліку для формування концепції так званої алгоритмічної належної процедури (*algorithmic due process*). Верховний суд штату Вісконсин уперше визнав допустимим використання інструментів III у кримінальному провадженні, але водночас наголосив на необхідності забезпечення людського контролю, прозорості та можливості сторони оспорити алгоритмічні оцінки.

У цій справі суд розглядав питання допустимості використання алгоритмічного інструмента COMPAS (*Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions*) під час винесення вироку. Система COMPAS оцінювала ризик рецидиву на підставі статистичних даних і формувала відповідний “ризиковий бал”, який може бути врахований судом. Оскільки COMPAS є приватною розробкою, його внутрішні алгоритми є комерційною таємницею, тому ані сторона захисту, ані суд не могли перевірити логіку формування оцінки. Саме це стало підставою для оскарження вироку з боку Loomis, який стверджував, що покладення завдання на непрозорий алгоритм порушує його право на належну правову процедуру (*due process*)⁸.

Окрему увагу у справі приділили ризику дискримінації. Одним із ключових застережень суду було те, що алгоритмічні інструменти оцінки ризику можуть непропорційно класифікувати представників меншин як осіб із високим ризиком рецидиву, ґрунтуючись на факторах, які перебувають поза контролем підсудного, зокрема, соціальному походженні, середовищі та рівні освіти. Крім того, Loomis наголошував на непрозорості оцінки гендерного чинника, що суперечить принципам індивідуалізованого правосуддя та недискримінації⁹. По суті, ця справа чітко дала зрозуміти небезпеку “перекладання відповідальності” за прийняте рішення на алгоритм, який створює ілюзію об’єктивності, хоча підґрунтя такої уявної об’єктивності невідоме.

Попри ці застереження системи III вже широко застосовуються суддями у багатьох юрисдикціях, насамперед у сфері оцінки ризиків. Такі інструменти призначені для визначення ймовірності рецидиву та використовуються для ухвалення рішень щодо застави, умовно-дострокового звільнення, за-

⁷ *State v. Loomis*. 2016. 881 N.W.2d 749 (Wisconsin Supreme Court) <<https://law.justia.com/cases/wisconsin/supreme-court/2016/2015ap000157-cr.html>> (accessed 26.06.2026).

⁸ *Wisconsin Supreme Court Requires Warning Before Use of Algorithmic Risk Assessments in Sentencing*. – *State v. Loomis*, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016) [2017] 130(5) Harv. L. Rev. 1530.

⁹ Ellora Israni, ‘Algorithmic Due Process: Mistaken Accountability and Attribution in *State v. Loomis*’ (August 31, 2017) <<https://jolt.law.harvard.edu/digest/algorithmic-due-process-mistaken-accountability-and-attribution-in-state-v-loomis-1/>> (accessed 26.06.2026).

побіжних заходів чи тривалості покарання. За даними Stevenson (2018), у 49 із 50 штатів США подібні інструменти застосовуються на різних етапах кримінального процесу. У Китаї система “Малий Суддя Бао” (Little Judge Bao) пішла ще далі, пропонуючи індивідуалізовані рекомендації щодо покарання на основі наперед визначених параметрів¹⁰.

Певні ризики ШІ у процесі ухвалення рішень стали очевидними на тлі доволі гучних справ про зловживання алгоритмами GenAI адвокатами. До прикладу, у червні 2025 р. суддя Дейм Вікторія Шарп (Dame Victoria Sharp), Президент Палати Королівської лави (King’s Bench Division), офіційно застергла адвокатів про ризики використання генеративного ШІ у судових документах через небезпеку галюцинацій (вигаданих прецедентів)¹¹. Підґрунтям для офіційного судового попередження стали, зокрема, справи Ayinde (де адвокат послався на п’ять неіснуючих судових рішень) та Al-Haroun (у якій було подане свідчення з 18 вигаданими цитатами).

Існують випадки, коли апеляційні суди скасовували рішення суду першої інстанції через використання ШІ в мотивувальній частині. Наприклад, апеляційний суд штату Джорджія скасував рішення суду першої інстанції, оскільки воно ґрунтувалося на неіснуючих справах, ймовірно, створених за допомогою ШІ. Справа Shahid v. Esaam стосується оскарження дружиною, пані Шахід, рішення про розлучення, винесене на користь її чоловіка пана Есаама у липні 2022 р. Рішення суду нижчої інстанції у цій справі містило цитування справ, що були сфабриковані ШІ, і Шахід подала апеляцію. Загалом апеляційний суд заявив, що адвокат Есаама подав до апеляційного суду документи, що містили ‘11 фальшивих посилань на справи <...>, одне з яких було на підтримку безпідставного запиту про оплату послуг адвоката’¹².

Аналогічно, в Аргентині суд апеляційної інстанції скасував вирок суду першої інстанції через те, що останній у своєму рішенні вживав формулювання, схожі на ті, що генерує ChatGPT. У тексті рішення було таке речення: ‘Ось переписаний розділ IV, без цитат і готовий до копіювання та вставлення’. В апеляції суд зазначив, що неможливо визначити, чи суддя першої інстанції використав ChatGPT для складання свого рішення як помічника, чи, навпаки, ввів у нього промпт, і саме комп’ютерна програма придумала юридичне обґрунтування, викладене в рішенні¹³. Суд зазначив, що судова діяльність має відповідати всім необхідним стандар-

¹⁰ A-K Dhungel, M Heine, ‘Cui bono? Judicial decision-making in the era of AI: A qualitative study on the expectations of judges in Germany’ [2024] 33(1) Journal for Technology Assessment in Theory and Practice 14–20 <https://doi.org/10.14512/tatup.33.1.14>.

¹¹ Neil Hodge, ‘Technology: UK judge warns lawyers about risks of AI use in court’ (IBA 28 July 2025) <<https://www.ibanet.org/Technology-UK-judge-warns-lawyers-about-risks-of-AI-use-in-court>> (accessed 26.06.2026).

¹² Shahid v. Esaam, A25A0196 (Court of Appeals of Georgia, June 30, 2025) <https://regmedia.co.uk/2025/07/07/georgia_appeals_decision.pdf> (accessed 26.06.2026).

¹³ Prov. Del Chubut c/ Payalef, Raúl Amelio s/ recurso de queja” (Expediente N.º 101215 – Año 2025 – Carpeta Judicial N.º 6209 – OJ Esquel) <https://www.palermo.edu/Archivos_content/2026/derecho/abril/ia-sentencias-judiciales/PROV-DEL-CHUBUT.pdf> (accessed 26.06.2026).

там, зокрема верховенству права, і ці стандарти не можуть ігноруватися тими, хто повинен особисто виконувати цю функцію, дозволяючи втручання в процес прийняття рішень автоматизованою системою в спосіб, що не відповідає законодавчим та етичним вимогам відповідального використання ШІ.

Також у США суддя окружного суду відкликав своє рішення у справі про цінні папери біофармацевтичної компанії після того, як адвокати зазначили, що в його висновку були використані вигадані цитати та інша помилкова інформація про справу, які були пов'язані з використанням ШІ. Хоча використання ШІ в цьому випадку не було однозначно підтверджено, суд зазначив, що “рішення було винесене помилково”, і буде опубліковано нове рішення¹⁴.

Ці випадки засвідчили системну проблему: генеративні моделі здатні створювати правдоподібні, але фіктивні судові рішення, які, за відсутності належної перевірки, можуть бути “враховані” суддею під час підготовки мотивувальної частини рішення. Цей ризик є таким високим, що в деяких юрисдикціях етичні кодекси та настанови для суддів уже містять заборону на використання генеративного ШІ для формулювання мотивів судового рішення або оцінці чи аналізі доказів під час підготовки таких мотивів, а також для редагування або вичитки проєктів судових рішень¹⁵.

Відтак імовірність настання таких ризиків є високою. Надзвичайно важливим підтвердженням масштабності та актуальності теми впровадження ШІ у правосудді стали результати глобального опитування, проведеного ЮНЕСКО у 2024 р. серед представників судової влади, прокуратури, адвокатури та апаратів судів у 96 країнах. За даними опитування, хоча 44 % респондентів уже використовують інструменти ШІ (наприклад, генеративні моделі на кшталт ChatGPT, Bard чи Bing Chat), лише 9 % заявили, що їхня інституція провела формальне навчання або надала офіційні настанови щодо їх безпечного й етичного застосування¹⁶.

Цей розрив між поширеністю технологій і відсутністю відповідної підготовки створює фундаментальний виклик для принципів верховенства права. Судова влада, яка приймає рішення або опрацьовує матеріали за участю інструментів ШІ, не може ефективно виконувати свої функції без розуміння того, як працюють алгоритмічні системи та які ризики упередженості й по-

¹⁴ Jess Weatherbed, ‘Errors found in US judge’s withdrawn decision stink of AI’ (Jul 25, 2025) <https://www.theverge.com/news/713653/judge-withdraws-cormedix-case-ai-citation-errors?utm_source=chatgpt.com> (accessed 26.06.2026).

¹⁵ Guidelines for New South Wales Judges in Respect of Use of Generative <https://web.archive.org/web/20260606163449/https://supremecourt.nsw.gov.au/documents/About-the-Court/policies/Guidelines_Gen_AI.pdf> (accessed 26.06.2026).

¹⁶ UNESCO Survey Uncovers Critical Gaps in AI Training Among Judicial Operators (19 June 2024) <<https://www.unesco.org/en/articles/unesco-survey-uncovers-critical-gaps-ai-training-among-judicial-operators-0>> (accessed 26.06.2026). Повний текст опитування: UNESCO Global Judges’ Initiative: survey on the use of AI systems by judicial operators <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389786>> (accessed 26.06.2026).

милок вони несуть, особливо у світлі невідомої якості та історичності підбірки справ, на яких відповідний інструмент ШІ був натренований¹⁷.

Понад 70 % опитаних висловили занепокоєння щодо неточностей, “галюцинацій” систем ШІ та потенційних порушень приватності або принципу недискримінації. Недавні випадки в судових процесах показують, що судді вже стикаються з вигаданими цитатами з документів, створених алгоритмами ШІ¹⁸.

У відповідь на ці виклики ЮНЕСКО ініціювала розробку Інструкції щодо використання ШІ судами і трибуналами (Guidelines for AI use in Courts and Tribunals), яка спрямована на забезпечення впровадження ШІ в межах прав людини, демократії і верховенства права. Тож ключовим стає не сам факт інтеграції технологій, а спроможність судової системи контролювати технології і керувати ними відповідально.

Варто зазначити, що врегулювання застосування алгоритмів ШІ в судових системах багатьох юрисдикцій поза межами ЄС уже відбувається через запровадження стандартів, зокрема й етичних¹⁹. Майже всі рекомендації прямо забороняють делегування алгоритмам основних судових функцій, зокрема, ухвалення рішень по суті, наголошуючи, що судове міркування, оцінка доказів і формування правової позиції мають залишатися виключно сферою людської відповідальності.

Окрім цього, рекомендації вимагають від користувачів проявляти особливу обережність, коли йдеться про застосування ШІ для аналізу нових або складних юридичних питань. У таких ситуаціях ризик помилок, неточно-

¹⁷ Melissa Perry, ‘What do judicial officers need to know about the risks of AI?’, Handbook for Judicial Officers (Judicial Commission of New South Wales 2021) 1310–1323.

¹⁸ Jill Lawless, ‘UK judge warns of risk to justice after lawyers cited fake AI-generated cases in court’ (AP news, June 7, 2025) <<https://apnews.com/article/uk-courts-fake-ai-cases-46013a78d78dc869bdfd6b42579411cb>> (accessed 26.06.2026); Will Stidston, ‘AI hallucinations in court: Lessons from the UK, US and Australia’ (Barry Nilsson 06 August 2025) <<https://bnlaw.com.au/knowledge-hub/insights/ai-hallucinations-in-court-lessons-from-the-uk-us-and-australia>> (accessed 26.06.2026); Tufan Neupane, ‘As more lawyers fall for AI hallucinations, ChatGPT says: Check my work’ (Cronkite News, October 28, 2025) <<https://cronkitenews.azpbs.org/2025/10/28/lawyers-ai-hallucinations-chatgpt>> (accessed 26.06.2026).

¹⁹ Наприклад, Велика Британія прийняла: Artificial Intelligence (AI): Guidance for Judicial Office Holders. Courts and Tribunals Judiciary. 14 April 2025 <<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2025/04/Refreshed-AI-Guidance-published-version-website-version.pdf>> (accessed 26.06.2026). У Канаді Комітет з питань модернізації судових процесів прийняв інструкцію: Demystifying Artificial Intelligence in Court Processes. Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada. 2024 <<https://www.fja.gc.ca/COVID-19/Demystifying-Artificial-Intelligence-Demystifier-lintelligence-artificielle-eng.html>> (accessed 26.06.2026). Аналогічно в Канаді Федеральний суд прийняв: Interim Principles and Guidelines on the Court’s Use of Artificial Intelligence. Federal Court. September 29, 2025 <<https://www.fct-cf.ca/en/pages/law-and-practice/artificial-intelligence>> (accessed 26.06.2026). Верховний суд Сінгапуру прийняв: Guide on the Use of Generative AI Tools by Court Users. Supreme Court of Singapore. 2024 <https://www.judiciary.gov.sg/docs/default-source/news-and-resources-docs/guide-on-the-use-of-generative-ai-tools-by-court-users.pdf?sfvrsn=3900c814_1> (accessed 26.06.2026). У Новій Зеландії був прийнятий: Guidelines for use of generative artificial intelligence in Courts and Tribunals. Courts of New Zealand. 2023 <<https://www.courtsofnz.govt.nz/going-to-court/practice-directions/practice-guidelines/all-benches/guidelines-for-use-of-generative-artificial-intelligence-in-courts-and-tribunals>> (accessed 26.06.2026). У Сполучених Штатах був прийнятий: Guidance for implementing AI in courts. NCSC <<https://www.ncsc.org/resources-courts/guidance-implementing-ai-courts>> (accessed 26.06.2026).

стей або спотворень, пов'язаних із обмеженнями генеративних моделей, є значно вищим.

Водночас у Першому звіті Консультативної ради з питань ШІ про використання штучного інтелекту в судовій системі на основі інформації, що міститься в ресурсному центрі з кіберправосуддя та ШІ, підготовленому Комісією з ефективності правосуддя (СЕРЕJ)²⁰ (Звіт СЕРЕJ) зазначено, що технології, здатні прогнозувати можливі результати судових спорів, привертають окрему увагу завдяки новим підходам до предиктивної аналітики, зокрема, судової аналітики (judicial analytics) та інших форм моделювання ймовірних рішень. Такі інструменти дають змогу використовувати великі масиви даних для формування уявлення про потенційні результати спору, що має особливе значення у складних і дороговартісних міжнародних процесах. Подібне прогнозування ґрунтується на аналізі судових рішень і процедурних документів, що дає змогу виявляти закономірності в підходах певних суддів або складів суду до вирішення тих чи інших категорій спорів. І підкреслено, що запит на предиктивні моделі дедалі частіше формують і самі судді. Отже, предиктивна аналітика та інші форми алгоритмічної підтримки становлять важливий напрям розвитку судочинства, який впливає не лише на стратегії сторін, а й на сам характер суддівського аналізу, створюючи як нові можливості, так і ризики для незалежності судового міркування.

У звіті зазначається, що таке доволі широке впровадження алгоритмів ШІ супроводжується суттєвими етичними, правовими та соціальними викликами, і першочергового значення набувають принципи прозорості, справедливості та підзвітності. Підкреслюється, що кіберправосуддя повинно залишатися допоміжним інструментом, що підтримує суддівське міркування, забезпечуючи при цьому належний захист фундаментальних прав, а не замінює його. Надзвичайно важливо створити дієві механізми правового нагляду за процесами ухвалення рішень за участю ШІ та забезпечити, щоб практики оцінювання роботи таких систем були прозорими та відкритими для зовнішнього контролю. Це є ключем до формування відповідального та легітимного цифрового правосуддя²¹.

Отже, застосування ШІ в державному судочинстві демонструє, що ключовим викликом для верховенства права є не саме використання технологій, а розмивання меж між допоміжною функцією ШІ та фактичним делегуванням алгоритмам суддівських обов'язків. Поява фіктивних посилай у рішеннях (як у справі *Shahid v. Esaam*) свідчить, що без жорстких процесуальних фільтрів у вигляді регламентації використання ШІ цифрове правосуддя ризикує перетворитися на механічну компіляцію

²⁰ 1st AIAB Report on the Use of Artificial Intelligence (AI) in the Judiciary Based on the Information Contained in the CEPEJ's Resource Centre on Cyberjustice and AI. Council of Europe. 2025 <<https://rm.coe.int/cepej-aiab-2024-4rev5-en-first-aiab-report-2788-0938-9324-v-1/1680b49def>> (accessed 26.06.2026).

²¹ Ibid.

даних. Держава повинна гарантувати, що будь-який алгоритмічний висновок проходить крізь критичне осмислення людиною, адже тільки особиста відповідальність судді забезпечує легітимність правосуддя в очах суспільства.

III в арбітражі: автономія без вседозволеності

У сфері міжнародного арбітражу алгоритми GenAI дедалі активніше опановують складну юридичну мову й використовуються для аналізу об'ємних документів, насичених технічною інформацією, зокрема, угод і контрактів. Вони використовуються також для підготовки запитань до перехресного допиту свідків та експертів, виявлення суперечностей у фактичних обставинах справи і пошуку прогалин у правових позиціях сторін.

Це породжує закономірне питання: можливо, саме міжнародний арбітраж стане відправною точкою “ШІ-революції” у правовій сфері? Адже, на відміну від державного судочинства, арбітраж характеризується процедурною гнучкістю. Сторони мають можливість самостійно формувати правила і наполягати на застосуванні процедур відповідно до власних уявлень про справедливий розгляд, які можуть істотно відрізнятися від об'єктивних стандартів, що застосовуються в державному судочинстві. Така гнучкість відкриває певний простір для експериментів із упровадженням інструментів ШІ, оскільки сторони самі визначатимуть межі їх допустимості. Водночас така автономія створює значні ризики, зокрема, непомітне делегування машині частини когнітивних функцій арбітра без усвідомлення або згоди сторін.

Показовим у цьому сенсі є доволі відомий випадок у справі ЛаПалья проти Valve Corp. (*LaPaglia v. Valve Corp.*)²². У цій справі один із позивачів у арбітражному провадженні ініціював процедуру скасування арбітражного рішення, стверджуючи, що арбітр фактично делегував ШІ частину своїх повноважень щодо винесення рішення.

Справу було передано на розгляд Федерального окружного суду Південного округу Каліфорнії, який має оцінити, чи не було порушено фундаментальні вимоги до неупередженості й безпосередності арбітра.

Аргументація заявника ґрунтувалася не лише на тому, що арбітр раніше відкрито згадував про використання ChatGPT, а й на змісті самого рішення. За твердженням заявника, воно містило ознаки машинної генерації:

²² Petition to vacate arbitration award. *LaPaglia v. Valve Corporation*. 2025 <<https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2025/04/LaPaglia-v.-Valve-Corp.pdf>> (accessed 26.06.2026); Sarah Reynolds, ‘US Court Considered whether to Vacate an Award because of Arbitrator’s Alleged Use of AI’ (Silicon Valley Arbitration & Mediation Center. 11.04.2025) <<https://svamc.org/us-court-considered-whether-to-vacate-an-award-because-of-arbitrators-alleged-use-of-ai>> (accessed 26.06.2026); When Arbitrators Use AI: *LaPaglia v. Valve and the Boundaries of Adjudication* (Aceris Law LLC. 19.04.2025) <<https://www.acerislaw.com/when-arbitrators-use-ai-lapaglia-v-valve-and-the-boundaries-of-adjudication>> (accessed 26.06.2026).

неточності у викладенні фактів, узагальнені твердження без посилання на матеріали справи та випадкові цитати. Окрім цього, поведінка арбітра також викликала сумніви – зокрема, рішення було підготовлено у винятково стислі строки (15 днів після подання *post-hearing briefs*), у поєднанні з його заявами про намір якнайшвидше завершити справу перед запланованою поїздкою. Хоча остаточного рішення суду у справі ще не ухвалено, справа *LaPaglia v. Valve Corp.* наочно визначила нову межу ризику: навіть у гнучкому середовищі арбітражу неконтрольоване використання ШІ може поставити під сумнів легітимність рішення, якщо воно сприймається як продукт алгоритму, а не результат людського судження.

У відповідь на такі виклики міжнародні арбітражні інституції почали розробляти керівні принципи застосування ШІ в арбітражі. У 2024 р. Центр арбітражу та медіації Силіконової Долини (*Silicon Valley Arbitration & Mediation Center, SVAMC*) схвалив Інструкцію про використання штучного інтелекту в арбітражі (*Guidelines on the Use of Artificial Intelligence in Arbitration*²³). У жовтні 2024 р. аналогічний документ – Інструкція про використання штучного інтелекту у справах, що адмініструються за Регламентом SCC (*SCC Guide to the Use of Artificial Intelligence in Cases Administered under the SCC Rules*²⁴) – був опублікований Арбітражним інститутом Торговельної палати Стокгольма (*Stockholm Chamber of Commerce Arbitration Institute, SCC*). У 2025 р. власні Керівні принципи щодо використання ШІ в арбітражі (*Guidelines on the Use of AI in Arbitration*) оприлюднив Королівський інститут арбітрів (*Chartered Institute of Arbitrators, CIARB*)²⁵. Усі ці документи об'єднують прагнення закріпити принципи відповідального і прозорого використання ШІ.

Сприйняття застосування ШІ арбітражною спільнотою яскраво демонструє ряд досліджень. Так, опитування, опубліковане 2 червня 2025 р. міжнародною юридичною фірмою *White&Case*²⁶, засвідчує відносно високу готовність арбітражної спільноти використовувати ШІ для допоміжних завдань, але водночас і значний скепсис щодо його застосування у сферах, що потребують дискреційного судження. Так, 66 % респондентів позитивно оцінюють використання ШІ для узагальнення подань або доказів як ефективний і менш витратний спосіб роботи з великими масивами інформації. Однак навіть у цьому контексті висловлюється занепокоєння щодо точності результатів, ризику упередженості та небезпеки надмірного покладання на

²³ *Guidelines on the Use of Artificial Intelligence in Arbitration* (Silicon Valley Arbitration & Mediation Center) <<https://svamc.org/wp-content/uploads/SVAMC-AI-Guidelines-First-Edition.pdf>> (accessed 26.06.2026).

²⁴ *Guide to the Use of Artificial Intelligence in Cases Administered under the SCC Rules*. SCC Arbitration Institute. 2024 <https://sccarbitrationinstitute.se/wp-content/uploads/2024/12/scc_guide_to_the_use_of_artificial_intelligence_in_cases_administered_under_the_scc_rules-1.pdf> (accessed 26.06.2026).

²⁵ *Guideline on the Use of AI in Arbitration* (Chartered Institute of Arbitrators 2025) <https://www.ciarb.org/media/bpndtcgu/guideline-on-the-use-of-ai-in-arbitration_updated-sept-2025.pdf> (accessed 26.06.2026).

²⁶ *Arbitration and AI* (White&Case. 02 June 2025) <<https://www.whitecase.com/insight-our-thinking/2025-international-arbitration-survey-arbitration-and-ai>> (accessed 26.06.2026).

автоматизовані моделі. Деякі арбітри наголошують, що навіть узагальнення фактів є складовою когнітивного процесу формування рішення і, відповідно, має залишатися людською функцією.

Більш стримано арбітражна спільнота ставиться до використання ШІ при підготовці процесуальних ухвал і недиспозитивних частин рішень – таку практику вважають прийнятною 60 % опитаних. Частина респондентів визнає користь інструментів ШІ для складання процесуальних історій справи або технічних описів. Водночас найбільший спротив викликає використання ШІ для формулювання мотивувальної частини арбітражних рішень: цю можливість підтримали лише 23 % респондентів. Аналогічно, з великою недовірою сприймається використання ШІ для оцінки позицій сторін або достовірності доказів, хоча 31 % висловилися на підтримку такої практики. Узагальнюючи, серед опитаних є поширеним занепокоєння, що застосування ШІ може призвести до втручання у ключову функцію арбітра – виконання свого мандата, застосовуючи власне судження.

Особливу тривогу викликає неможливість достовірно встановити логіку або підстави, які лежать в основі текстів, згенерованих LLM-системами. Це є проблемою так званої чорної скриньки, під якою розуміють неможливість установити, які саме фактори та алгоритми привели ШІ до того чи іншого висновку. Непрозорість цього алгоритму, який допомагає формулювати мотивувальну частину рішень, є потенційно несумісною із принципами відповідальності та прозорості. Попри спроби подолати цю проблему шляхом розвитку пояснюваного штучного інтелекту (Explainable AI)²⁷, відповідні моделі натеper не продемонстрували переконливих результатів і часто супроводжуються зниженням точності та надійності²⁸.

Отже, навіть за наявності обережного ентузіазму щодо використання ШІ в адміністративних і процедурних аспектах арбітражного процесу, арбітри та арбітражна спільнота послідовно відкидають його застосування там, де необхідне оцінювальне судження або формування правових мотивів рішення. Домінує переконання, що довіра до ШІ в арбітражі зростатиме лише за умови повного розкриття фактів його використання, наявності чітких регуляторних рамок, прозорості алгоритмів та збереження ефективного людського контролю над ключовими рішеннями.

Одним із ключових викликів застосування ШІ в арбітражі залишається ризик відтворення історичних і людських упереджень, закладених у дані, на яких навчаються моделі. Це створює небезпеку того, що такі упередження потенційно можуть бути відтворені або навіть посилені у рішеннях, згене-

²⁷ EDPS TechDispatch on Explainable Artificial Intelligence <https://www.edps.europa.eu/system/files/2023-11/23-11-16_techdispatch_xai_en.pdf> (accessed 26.06.2026).

²⁸ Y de Bruijn, M Warnier, M Janssen, 'The perils and pitfalls of explainable AI: Strategies for explaining algorithmic decision-making' [2022] 39(2) Government Information Quarterly <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101666>.

рованих системою ШІ. Додатково підкреслюється відсутність у ШІ здатності до емпатії та людської взаємодії, які вважаються важливою складовою процесу вирішення спорів²⁹.

Висновки. Застосування ШІ у правовій сфері є не гіпотезою майбутнього, а процесом, що вже відбувається і є практично неминучим. Питання полягає не в тому, чи буде ШІ використовуватися в судочинстві та міжнародному арбітражі, а в тому – як, у яких межах і з якими запобіжниками. Спроби ігнорувати або заборонити ці технології видаються радше тимчасовими реакціями на зміни, ніж життєздатною стратегією розвитку правової системи.

Для державних судів основним викликом є збереження процесуальних гарантій, прозорості та підзвітності в умовах використання алгоритмічних інструментів. Судове рішення, що ухвалюється від імені держави, має бути зрозумілим і мотивованим, а отже, заснованим на людському судженні, навіть якщо на підготовчих етапах застосовуються інструменти ШІ. Ризик прихованого впливу алгоритмів у державному судочинстві безпосередньо зачіпає принципи верховенства права і довіру суспільства до судової влади.

Міжнародний арбітраж, зі свого боку, стикається з цими викликами швидше та інтенсивніше. Його процедурна гнучкість і автономія сторін створюють сприятливе середовище для експериментів із ШІ. Арбітри загалом більш відкриті до використання таких інструментів для адміністративних, аналітичних і процедурних завдань, хоча повна заміна арбітра ШІ видається неможливою за своєю природою: арбітражне рішення є результатом не обчислення, а відповідального людського вибору, за який конкретна особа несе професійну й етичну відповідальність. Тож саме в арбітражі особливо гостро постає питання меж: делегування алгоритмам функцій оцінки доказів, правових позицій або формування мотивів рішення означало б відхід від сутності арбітражного мандата як особистого і відповідального судження.

Спільним для обох систем є розуміння того, що стадія ухвалення рішення має залишатися виключно людською. ШІ може підсилювати ефективність правосуддя, але не здатен замінити правосвідомість, здатність до емпатії та оцінки справедливості в конкретному контексті. Особливо показовим є те, що саме адвокатське середовище вже активно використовує ШІ та добре усвідомлює його потенціал і обмеження, що додатково актуалізує потребу в чітких правилах і прозорості.

Отже, майбутнє застосування ШІ в правосудді залежатиме від здатності державних судів і міжнародного арбітражу виробити спільні засади: допустити ШІ як інструмент підтримки, але не як заміну судді чи арбітра. Збе-

²⁹ C Dorsey, 'Hypothetical AI arbitrators: a deficiency in empathy and intuitive decision making' [2021] 13 Arbitration Law Review <<https://insight.dickinsonlaw.psu.edu/arbitrationlawreview/vol13/iss1/12>> (accessed 26.06.2026).

реження людського контролю, відповідальності та зрозумілої мотивації рішень є мінімальною умовою того, щоб технологічний прогрес не став чинником знищення довіри до права.

ЧАСТИНА ДРУГА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ І ПРАКТИКА

Використання ІІІ у сфері правосуддя в Україні поки що перебуває на початковій стадії³⁰, однак уже сьогодні очевидно: цей процес є невідворотним. Розвиток цифрових інструментів у судовій системі свідчить про поступовий перехід від формальної цифровізації до більш глибокої технологічної інтеграції, яка в перспективі неминуче включатиме й елементи ІІІ.

Першим системним кроком у цьому напрямі стало впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), яка об'єднує низку функціональних підсистем ("Д-3", "ДСС", "Апеляція", ЄАСДВС, "Електронний суд", підсистему відеоконференцз'язку, а також інші модулі – "Акорд", "Камертон", "Феміда", "Оберіг"). Основною метою цієї системи є оптимізація документообігу, забезпечення електронної взаємодії між учасниками процесу та фіксація судових засідань.

Водночас практика функціонування ЄСІКС виявила низку технічних і організаційних проблем³¹, що зумовило розробку у 2024 р. Концепції її модернізації³². Важливо, що ця Концепція вже прямо передбачає інтеграцію інструментів ІІІ у ключові підсистеми. Зокрема, йдеться про використання ІІІ для пошуку за текстом документів, формування їх стислого змісту, підбору релевантної судової практики, автоматичного створення протоколів і стенограм судових засідань, а також для аналітики даних у таких підсистемах, як Єдиний державний реєстр судових рішень і "Суддівське досьє"³³.

Крім того, передбачається впровадження більш складних інструментів, зокрема розпізнавання текстів (OCR), виявлення юридично значущих інформаційних сутностей, деперсоналізації та захисту конфіденційної інформації, автоматичної перевірки актуальності законодавства, машинного перекладу, а також генерації проєктів процесуальних документів³⁴. Окрему увагу привертає намір використовувати ІІІ для виявлення відхилень у судовій практиці, що вже виходить за межі суто технічної підтримки.

Державні органи, уповноважені у сфері цифрової трансформації, активно працюють над розробкою ІІІ-інструментів для застосування в судовій

³⁰ Ольга Петрів, 'Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів' (28 лютого 2024 р.) <<https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud>> (дата звернення 26.06.2026).

³¹ Як адвокату подавати документи, коли висить "Електронний суд"? (Національна асоціація правників України. 01.10.24) <<https://unba.org.ua/news/9552-yak-advokatu-podavati-dokumenti-koli-visit-elektronnij-sud.html>> (дата звернення 26.06.2026).

³² Концепція ЄСІКС <<https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/Kontseptsia%20ESIKS.pdf>> (дата звернення 26.06.2026).

³³ Концепція ЄСІКС (н 32) Розділ 6.1.

³⁴ Концепція ЄСІКС (н 32) Розділ 6.3.

галузі в співпраці із іноземними розробниками та дата-центрами. Наприклад, пресслужба Міністерства цифрової трансформації України повідомляє, що у фокусі його фахівців разом із іноземними розробниками у сфері ШІ перебуває *‘розробка та тестування моделей для ШІ в судах, що допомогатиме формувати проєкти судових рішень і прискорить розгляд справ для громадян’*³⁵.

Паралельно із державними ініціативами в Україні вже функціонують і приватні аналітичні сервіси, які використовують елементи ШІ для роботи з судовою практикою. Зокрема, сервіси на кшталт “Суд на долоні”, Wincourt, База правових позицій 2.0 та Midpage пропонують інструменти для аналізу судової практики та формування правових позицій. Аналогічно існує система Verdictum PRO, яка орієнтована на прогнозування результатів справ і оцінку ризиків, а Опендатабот може створити резюме судових справ і виділити ключові моменти у відповідному документі за умови реєстрації.

Хоча такі сервіси не є обов’язковими до використання для представників Феміди і сторін, вони фактично формують нову реальність правозастосування, у якій алгоритмічний аналіз стає додатковим інструментом для учасників процесу. Водночас їх ефективність обмежується якістю даних і ризиком неточних або застарілих висновків.

Окремо варто згадати використання елементів ШІ в суміжних із правосуддям сферах. Зокрема, Міністерством юстиції України було впроваджено систему “Кассандра”, яка застосовується у діяльності органів пробації для оцінки ризику повторного правопорушення. Ця система автоматизує підготовку досудової доповіді шляхом аналізу відповідей на стандартизовані запитання та формування відповідної оцінки ризику. Хоча такі інструменти не беруть безпосередньої участі в ухваленні судового рішення, вони вже впливають на інформаційну основу, яку враховує суд при визначенні міри покарання.

Отже, навіть за відсутності повноцінної інтеграції ШІ у здійснення правосуддя, українська правова система вже перебуває у фазі активного накопичення технологічних інструментів³⁶. Отже, питання полягає вже не в тому, чи буде ШІ інтегрований у судочинство, а в тому, як саме це відбудеться і в яких межах.

На цьому тлі формується й нормативно-етичний підхід до використання ШІ, який базується на ідеї збереження людського контролю над правосуддям.

³⁵ Штучний інтелект у судах та Дії – посилюємо міжнародні партнерства із ШІ (Пресофіс Міністерства цифрової трансформації України) <<https://thedigital.gov.ua/news/shtuchnyy-intelekt/shtuchnyy-intelekt-u-sudakh-ta-diyi-posylyuemo-miznarodni-partnerstva-iz-shi>> (дата звернення 26.06.2026).

³⁶ Василь Крат, Ігор Голубовський, ‘Штучний інтелект і судочинство’ (Юридична газета № 3(781) 2024) <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniy-intelekt-i-sudochinstvo.html>> (дата звернення 26.06.2026).

Насамперед колективними зусиллями профільних державних органів (Міністерство юстиції України, Міністерство цифрової трансформації України, Державна судова адміністрація та інші) та західних партнерів було розроблено загальний “soft-law” інструмент “Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників” (Рекомендації). Маючи характер загального, описового інструменту, Рекомендації встановлюють принципи та орієнтири використання ШІ у межах правничої професії, а щодо сфери правосуддя декларують: *‘Використання ШІ в системах правосуддя повинно бути прозорим і підконтрольним, щоб уникнути несправедливих рішень. У цьому контексті особливе значення для нашої держави мають нормативні положення Конституції України щодо рівності перед законом та судом’*³⁷.

Окрім того, у презентації Верховного Суду “Штучний інтелект у діяльності Верховного Суду: етичні та організаційні рамки”³⁸ визнано потребу вироблення єдиних принципів етичного використання ШІ у правосудді, які мають відповідати положенням ст. 16 Кодексу суддівської етики³⁹. Ця стаття визначає, що використання суддею технологій ШІ є допустимим, якщо це:

- 1) не впливає на незалежність та неупередженість судді;
- 2) не стосується оцінки доказів;
- 3) не стосується процесу ухвалення рішень; та
- 4) не порушує вимог законодавства.

Верховний Суд запропонував такі підходи, спрямовані на запобігання не-критичному покладанню на алгоритмічні результати:

1. “Етична самооцінка”: Суддя повинен перед використанням ШІ поставити собі низку запитань, наприклад: чи зберігаю я повний контроль над результатом? Чи не містить ШІ упереджень?

2. “Правило чотирьох очей”: Залучення щонайменше двох помічників або колег для критичного перегляду результатів, згенерованих ШІ, особливо у складних справах.

3. “Внутрішні протоколи”: Рекомендація вести службові нотатки про використання ШІ-інструменту та його роль у підготовці матеріалів для забезпечення прозорості⁴⁰.

Поряд із цим окреслюється й коло прямих заборон. Йдеться, зокрема, про недопустимість використання ШІ для прогнозування судових рішень, автоматичного створення процесуальних документів, аналізу матеріалів

³⁷ Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників (2025) <<https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/fcf6c498e0a9f57e7a8521ff9833372d.pdf>> (дата звернення 26.06.2026).

³⁸ Ян Берназюк, “Штучний інтелект у діяльності Верховного Суду: етичні та організаційні рамки” <https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/142_AI_in_SC_Ethical_Organizational_Frameworks_bernaziuk.pdf> (дата звернення 26.06.2026).

³⁹ Кодекс суддівської етики, в редакції Рішення XX чергового з’їзду суддів України від 18 вересня 2024 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text>> (дата звернення 26.06.2026).

⁴⁰ Берназюк (н 38).

справи або обробки конфіденційної інформації⁴¹. Отже, ключові елементи судової діяльності залишаються виключно у сфері людського розсуду.

Цей підхід набув подальшого розвитку у внутрішніх актах Верховного Суду. Відповідно до Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду 2025 р., застосування ШІ має ґрунтуватися на принципах верховенства права, професійної етики та поваги до прав людини⁴². Документ чітко розмежовує допустимі та заборонені сфери використання: з одного боку, дозволяється аналітика, узагальнення практики та автоматизація робочих процесів, з іншого – прямо забороняється втручання у здійснення правосуддя, як-от використання ШІ для опрацювання документів, які містять відомості, що охороняються законом, спроби прогнозувати індивідуальні рішення суддів у конкретних справах, створення проєктів рішень та інших процесуальних документів, а також використання введених даних для подальшого навчання технології⁴³.

Схожу логіку демонструє й Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який дозволяє використання ШІ для аналітичних, організаційних і комунікаційних завдань, але прямо виключає його застосування у здійсненні правосуддя. На підставі Наказу № 56 від 9 грудня 2024 р. “Про деякі питання використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді” встановлено засади такого використання і дано визначення ШІ та ШІ-грамотності⁴⁴. Основною метою використання ШІ визначено підвищення ефективності та прозорості діяльності ВАКС у питаннях пришвидшення та оптимізації витрат організаційних та матеріальних ресурсів ВАКС⁴⁵.

Відповідно до розділу III Наказу № 56, ШІ може використовуватися працівниками ВАКСу для:

- аналізу та узагальнення великих обсягів даних;
- автоматизації повторюваних робочих процесів;
- оформлення й візуалізації робочих звітів, графіків, діаграм тощо;
- пошуку нових ідей і підходів до організації робочих процесів;
- створення контенту та/або автоматизації ведення вебсторінок ВАКС у соціальних мережах;
- створення чат-ботів для забезпечення зворотного зв’язку від відвідувачів ВАКС та учасників судових процесів;
- добору матеріалів для саморозвитку;

⁴¹ Берназюк (н 38).

⁴² Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду, затверджене Наказом керівника Апарату Верховного Суду 08.12.2025 № 117. Пункт 2 <https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Polozhennya_SHI.pdf> (дата звернення 26.06.2026).

⁴³ Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду (н 42). Розділ III, пункти 2–3.

⁴⁴ Про деякі питання використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді: Наказ Вищого антикорупційного суду № 56 від 19.12.2024 <https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/documents/orders/19.12.2024_56.pdf> (дата звернення 26.06.2026).

⁴⁵ Там само. Розділ II, пункт 2.

– підвищення професійної кваліфікації працівників ВАКС, навчання тощо⁴⁶.

Норми цього розділу не поширюються на здійснення ВАКС правосуддя. Використання ШІ в судочинстві повинно ґрунтуватися на принципах незалежності суду й не впливати на об'єктивність судового процесу⁴⁷.

Зазначені напрацювання та розробки у сфері застосування ШІ-інструментів у судах активно поширюються серед працівників судів і суддів – наприклад, відповідні семінари активно проводить Національна школа суддів України⁴⁸.

У цьому контексті ключового значення набуває забезпечення відповідності такого розвитку фундаментальним засадам верховенства права. Конституційний принцип, відповідно до якого правосуддя здійснюється виключно судами і суддями, передбачає не лише інституційну монополію на ухвалення рішень, а й персональну відповідальність судді, його незалежність та внутрішнє переконання як основу правозастосування. Делегування цих функцій ШІ, навіть часткове, ставить під сумнів саму природу судової діяльності.

Судова практика вже починає окреслювати відповідні межі. Верховний Суд послідовно відмовляється визнавати результати, згенеровані ШІ, як докази у справі. Верховний Суд в ухвалі від 12 вересня 2025 р. у справі № 750/6682/23 прямо зазначив у контексті питання відводу судді, що такі висновки не мають доказового значення: *‘Ухвалюючи рішення, судді керуються виключно положеннями закону та своїм внутрішнім переконанням, висновки, сформовані штучним інтелектом, не мають жодного доказового значення для встановлення наявності чи відсутності обставин, що викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності суддів’*⁴⁹.

У справі № 925/200/22 суд критично оцінив спробу сторони використовувати визначення, згенеровані ChatGPT, як елемент правового обґрунтування, фактично відмовившись визнавати ШІ як джерело тлумачення права, особливо якщо ШІ піддає сумніву аналіз, викладений судами у попередніх рішеннях:

Верховний Суд вважає, що дії заявника у сукупності (подання завідомо безпідставної заяви на роз'яснення постанови касаційної інстанції, право на роз'яснення якої не передбачено статтею 245 ГПК України, апелювання до “позиції” штучного інтелекту “ChatGPT”, згенерованого ним у відповідях з окремого питання, що вже розглянув суд) є виявом неповаги до суддів Верховного Суду, не спрямовані на ефективний захист прав, свобод та інтересів позивача від імовірних порушень з боку відповідача. Заява

⁴⁶ Про деякі питання використання інструментів штучного інтелекту у Вищому антикорупційному суді (н 44). Розділ III, пункт 1.

⁴⁷ Там само. Розділ III, пункт 6.

⁴⁸ Штучний інтелект вже в судах (Національна школа суддів України) <<https://nsj.gov.ua/ua/news/shtuchniy-intelekt-vje-v-sudah>> (дата звернення 26.06.2026).

⁴⁹ Ухвала Верховного Суду у справі № 750/6682/23 від 12.09.2025 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/130231491>> (дата звернення 26.06.2026).

є явно необґрунтована та завідомо безпідставна (фактично зводиться до незгоди з рішенням суду, повторного перегляду висновків суду з наданням іншого судового тлумачення та наданні відповіді на питання, що взагалі не були предметом спору), не відповідає завданню господарського судочинства та є зловживанням правом на подання заяви⁵⁰.

Загалом, у цій же справі Суд сформулював більш широку позицію, наголосивши, що технології можуть бути лише допоміжним інструментом і не повинні втручатися у процес ухвалення рішень. Особливу увагу приділено ризику підриву довіри до судової влади у випадку, якщо висновки ШІ почнуть сприйматися як альтернатива судовому рішенням:

Штучний інтелект може бути корисним та допоміжним інструментом у сфері правосуддя, але не може замінити роль суддів. <...> Технологію слід використовувати лише для підтримки та посилення верховенства права. Технологія може використовуватися лише для підтримки та допомоги судам і суддям у належному управлінні та визначенні проваджень. Ухвалення рішень має, явно чи неявно, здійснюватися лише суддями. Це не можна делегувати або виконувати за допомогою технології⁵¹.

Аналогічна позиція простежується й у подальшій практиці. Верховний Суд у постанові від 8 липня 2025 р. у справі № 925/496/24 відхилив клопотання про дослідження відповідей ШІ (Grok і ChatGPT) як доказів, зазначивши, що

технологію слід використовувати лише для підтримки та посилення верховенства права. Технологія може використовуватися тільки для підтримки й допомоги судам і суддям у належному управлінні та визначенні проваджень. Ухвалення рішень має, явно чи неявно, здійснюватися лише суддями. Це не можна делегувати або виконувати за допомогою технології, судова автономія повинна поважатися. <...> Відповіді штучного інтелекту не визнаються як джерело достовірної науково доведеної інформації, тому відхилення судом клопотання про дослідження їх як доказу у справі є правомірним⁵².

Окрему увагу суди приділяють ризикам використання недостовірної інформації, згенерованої ШІ. Верховний Суд в ухвалі від 15 січня 2026 р. у справі № 240/14153/24 звернув увагу на явище так званих галюцинацій ШІ:

Верховний Суд звертає увагу, що характер наведених посилань може свідчити про використання учасником справи інструментів штучного інтелекту (далі – ШІ) та, відповідно, отримання на запит результату у формі “галюцинацій”. Згідно з галузевими стандартами України, “галюцинування” визначається як феномен, за якого результат роботи системи генеративного ШІ містить неточну або хибну інформацію, що оманливо представлена як достовірна. <...> Верховний Суд наголошує на обов’яз-

⁵⁰ Ухвала Верховного Суду у справі № 925/200/22 від 08.02.2024 Пункт 45 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639>> (дата звернення 26.06.2026).

⁵¹ Ухвала Верховного Суду у справі № 925/200/22 від 08.02.2024 (н 50). Пункти 39–40.

⁵² Постанова Верховного Суду у справі № 925/496/24 від 08.07.2025 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/128775966>> (дата звернення 26.06.2026).

ковості дотримання принципу фахового людського контролю (human-in-the-loop). Використання ШІ у правничій діяльності допускається виключно як допоміжний інструмент, який не може замінити професійну діяльність правника: його критичне мислення, фахове судження та правову кваліфікацію⁵³.

У цьому ж контексті Верховний Суд підкреслив: *“Також Верховний Суд звертає увагу на те, що використання ШІ для підготовки процесуальних документів саме по собі не заборонено. Проте відповідальність за достовірність інформації, викладеної у процесуальних документах, покладається виключно на учасника справи”⁵⁴.*

Водночас у межах тієї ж справи № 925/200/22 в окремій думці судді було висловлено більш стриманий підхід, відповідно до якого саме по собі посилення на результати ШІ не повинно автоматично кваліфікуватися як зловживання процесуальними правами, за відсутності інших ознак недобросовісності. Це свідчить про те, що підхід судів до використання ШІ продовжує формуватися й не є повністю уніфікованим⁵⁵.

У сукупності наведена практика демонструє, що українські суди не заперечують можливість використання ШІ як допоміжного інструменту, однак послідовно відмовляються визнавати його як джерело доказів чи права, а також пов’язують його використання з обов’язком людського контролю, перевірки та процесуальної добросовісності.

Висновок. Інтеграція ШІ і судочинство України є не питанням вибору, а питанням часу. Розвиток цифрової інфраструктури, поява аналітичних ШІ-інструментів і державні ініціативи у сфері ШІ свідчать про поступове, але незворотне входження алгоритмічних технологій у правову систему.

Водночас ця трансформація не може відбуватися поза межами верховенства права. Український підхід, який уже формується на нормативному та практичному рівнях, чітко виходить із того, що ШІ може бути лише допоміжним інструментом. Він не може підміняти суддю, втручатися в оцінку доказів чи впливати на процес ухвалення рішень, оскільки це суперечить самій природі правосуддя як діяльності, що ґрунтується на незалежності, внутрішньому переконанні та персональній відповідальності судді.

Судова практика Верховного Суду закріплює ці межі: результати ШІ не визнаються доказами чи джерелом права, їх використання потребує обов’язкової перевірки, а відповідальність за зміст таких матеріалів покладається виключно на учасників процесу. Таким чином, ШІ допускається лише за

⁵³ Ухвала Верховного Суду у справі № 240/14153/24 від 15.01.2026 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/133336040>> (дата звернення 26.06.2026). Посилання на цю ухвалу міститься також у більш нещодавній ухвалі Запорізького окружного адміністративного суду у справі № 280/1614/26 від 17.03.2026 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/134893549>> (дата звернення 26.06.2026).

⁵⁴ Ухвала Верховного Суду у справі № 240/14153/24 від 15.01.2026 (н 53).

⁵⁵ Окрема думка судді Верховного Суду Вронської Г. О. у справі № 925/200/22 від 08.02.2024 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074064>> (дата звернення 26.06.2026).

умов повного людського контролю та дотримання процесуальної доброчесності.

Отже, ключовий виклик полягає не у впровадженні ШІ як такому, а у визначенні чітких меж його застосування. Його інтеграція має відбуватися обережно й підпорядковуватися принципу верховенства права, а не витіснити його. Лише за цієї умови ШІ зможе підсилити ефективність судової системи, не поставивши під сумнів її легітимність.

REFERENCES

Bibliography

Edited books

1. Perry M, 'What do judicial officers need to know about the risks of AI?', *Handbook for Judicial Officers* (Judicial Commission of New South Wales 2021) 1310–1323.

Journal articles

2. Blechová A, Loutocký P, 'Online courts and the future of justice. Susskind, R. E.' [2020] 14(2) *Masaryk University Journal of Law and Technology* 329–341 <https://doi.org/10.5817/MUJLT2020-2-9>.
3. de Bruijn Y, Warnier M, Janssen M, 'The perils and pitfalls of explainable AI: Strategies for explaining algorithmic decision-making' [2022] 39(2) *Government Information Quarterly* <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101666>.
4. Dhungel A-K, Heine M, 'Cui bono? Judicial decision-making in the era of AI: A qualitative study on the expectations of judges in Germany' [2024] 33(1) *Journal for Technology Assessment in Theory and Practice* 14–20 <https://doi.org/10.14512/tatup.33.1.14>.
5. Dorsey C, 'Hypothetical AI arbitrators: a deficiency in empathy and intuitive decision making' [2021] 13 *Arbitration Law Review* <<https://insight.dickinsonlaw.psu.edu/arbitrationlawreview/vol13/iss1/12>> (accessed 26.06.2026).

Newspaper articles

6. Lawless J, 'UK judge warns of risk to justice after lawyers cited fake AI-generated cases in court' (AP news, June 7, 2025) <<https://apnews.com/article/uk-courts-fake-ai-cases-46013a78d78dc869bdfd6b42579411cb>> (accessed 26.06.2026).
7. Neupane T, 'As more lawyers fall for AI hallucinations, ChatGPT says: Check my work' (Cronkite News, October 28, 2025) <<https://cronkitenews.azpbs.org/2025/10/28/lawyers-ai-hallucinations-chatgpt>> (accessed 26.06.2026).
8. Krat V, Holubovskiy I, 'Shtuchnyi intelekt i sudochynstvo' (Iurydychna hazeta №3(781) 2024) <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniy-intelekt-i-sudochinstvo.html>> (accessed 26.06.2026) (in Ukrainian).

Websites

9. Arbitration and AI (White&Case. 02 June 2025) <<https://www.whitecase.com/insight-our-thinking/2025-international-arbitration-survey-arbitration-and-ai>> (accessed 26.06.2026).
10. Demystifying Artificial Intelligence in Court Processes. Office of the Commissioner for Federal Judicial Affairs Canada. 2024 <<https://www.fja.gc.ca/COVID-19/Demystifying-Artificial-Intelligence-Demystifier-lintelligence-artificielle-eng.html>> (accessed 26.06.2026).
11. Grieman K, 'Judge Dread: AI and Judicial Integrity' <https://www.unodc.org/dohadeclaration/en/news/2021/30/judge-dread_ai-and-judicial-integrity.html> (accessed 26.06.2026).

12. Hodge N, 'Technology: UK judge warns lawyers about risks of AI use in court' (IBA 28 July 2025) <<https://www.ibanet.org/Technology-UK-judge-warns-lawyers-about-risks-of-AI-use-in-court>> (accessed 26.06.2026).
13. Israni E, 'Algorithmic Due Process: Mistaken Accountability and Attribution in State v. Loomis' (August 31, 2017) <<https://jolt.law.harvard.edu/digest/algorithmic-due-process-mistaken-accountability-and-attribution-in-state-v-loomis-1>> (accessed 26.06.2026).
14. Reynolds S, 'US Court Considered whether to Vacate an Award because of Arbitrator's Alleged Use of AI' (Silicon Valley Arbitration & Mediation Center. 11.04.2025) <<https://svamc.org/us-court-considered-whether-to-vacate-an-award-because-of-arbitrators-alleged-use-of-ai>> (accessed 26.06.2026).
15. Stidston W, 'AI hallucinations in court: Lessons from the UK, US and Australia' (Barry Nilsson 06 August 2025) <<https://bnlaw.com.au/knowledge-hub/insights/ai-hallucinations-in-court-lessons-from-the-uk-us-and-australia>> (accessed 26.06.2026).
16. Stryker C, Kavlakoglu E, 'What is Artificial Intelligence (AI)?' (IBM, 09 August 2024) <<https://www.ibm.com/think/topics/artificial-intelligence>> (accessed 26.06.2026).
17. Weatherbed J, 'Errors found in US judge's withdrawn decision stink of AI' (Jul 25, 2025) <https://www.theverge.com/news/713653/judge-withdraws-cormedix-case-ai-citation-errors?utm_source=chatgpt.com> (accessed 26.06.2026).
18. When Arbitrators Use AI: LaPaglia v. Valve and the Boundaries of Adjudication (Aceris Law LLC. 19.04.2025) <<https://www.acerislaw.com/when-arbitrators-use-ai-lapaglia-v-valve-and-the-boundaries-of-adjudication>> (accessed 26.06.2026).
19. Bernaziuk Yan, 'Shtuchnyi intelekt u diialnosti Verkhovnoho Sudu: etychni ta orhanizatsiini ramky' <https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/142_AI_in_SC_Ethical_Organizational_Frameworks_bernaziuk.pdf> (accessed 26.06.2026) (in Ukrainian).
20. Petriv O, 'Rol shtuchnoho intelektu v modernizatsii sudovoi systemy: instrumenty dlia suddiv' (28 liutoho 2024 roku) <<https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud>> (accessed 26.06.2026) (in Ukrainian).
21. Shtuchnyi intelekt u sudakh ta Dii – posyliuemo mizhnarodni partnerstva iz ShI (Pres-ofis Ministerstva tsyfrovoy transformatsii Ukrainy) <<https://thedigital.gov.ua/news/shtuchnyy-intelekt/shtuchnyy-intelekt-u-sudakh-ta-diyi-posyliuyemo-mizhnarodni-partnerstva-iz-shi>> (accessed 26.06.2026) (in Ukrainian).
22. Shtuchnyi intelekt vzhe v sudakh (Natsionalna shkola suddiv Ukrainy) <<https://nsj.gov.ua/ua/news/shtuchniy-intelekt-vje-v-sudah>> (accessed 26.06.2026) (in Ukrainian).
23. Yak advokatu podavaty dokumenty, koly visyt "Elektronnyi sud"? (Natsionalna asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy. 01.10.24) <<https://unba.org.ua/news/9552-yak-advokatu-podavati-dokumenti-koli-visit-elektronnij-sud.html>> (accessed 26.06.2026) (in Ukrainian).

Yevgen Kruk
Tatyana Slipachuk
Nazar Chernyavsky
Maksym Melnyk
Henrietta Yaitska

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LITIGATION AND INTERNATIONAL ARBITRATION: BETWEEN TECHNOLOGICAL EXPEDIENCY AND THE RULE OF LAW

ABSTRACT. The article examines the legal, ethical and practical dimensions of the use of artificial intelligence (AI) in national court proceedings and international arbitration through the lens of the

rule of law. AI is analysed along a continuum ranging from auxiliary functions, such as document management, legal analytics and translation, through decision-support tools, to “automated legal judgment” capable of independently determining the outcome of a case. The authors argue that the principal challenge lies not in the use of AI itself but in the blurring of the boundary between the auxiliary role of algorithms and the de facto delegation of judicial and arbitral decision-making authority. The principal risks are examined, including algorithmic opacity (the “black box” problem), hallucinations generated by large language models, fabricated citations in procedural documents, the reproduction and amplification of historical biases, the absence of empathy, and the inability to verify the reasoning underlying machine-generated conclusions. National courts are compared with international arbitration, in which procedural flexibility and party autonomy create broader opportunities for experimentation while simultaneously raising concerns about the legitimacy of arbitral awards. Particular attention is paid to the Ukrainian context, including the digitalisation of the judiciary, prospects for AI integration, private legal analytics services, and judicial practice recognising AI solely as an auxiliary tool subject to meaningful human oversight. The article concludes that adjudication must remain an exclusively human function and that the personal responsibility of judges and arbitrators, together with intelligible reasoning of decisions, constitutes the minimum condition for maintaining trust in digital justice.

KEYWORDS: artificial intelligence; national court proceedings; international arbitration; rule of law; generative AI; human oversight; algorithmic transparency; case law; digital justice; legitimacy.